

Mizo hizkuntza

Mizo (Mizo twang), Sino-tibetar hizkuntzen familiako hizkuntza da. 700.000[1] hiztun ditu, gutxi gorabehera: Mizoak. Indiako Mizoram estatuan, Myanmarrekoa Chin estatuan, eta Bangladesheko Chittagong Hill Tractsen hitz egiten da.

Mizoa Lushaitzat ere ezagutzen da, termino kolokiala, Lusei britaniarrak haien hedapen kolonialan aurkitu zuten lehen herria izan zelako.

Lusei hizkuntzan oinarrituta dago, baina hainbat hitz Mizoren tribu edo klanetik etortzen dira.

Mizoramen hizkuntza ofiziala da, ingelesarekin batera, eta esfortzuak egon dira zortzigarren programako Indiako konstituzioan sartzeko[2].

Mizo hizkuntza	
mizo — Mizo ţawng	
Datu orokorrak	
Hiztunak	500.000 (1997)
UNESCO sailkapena	2 zaurgarria
Hizkuntza familia	
giza hizkuntza Sino-Austronesian languages (en) sino-tibetar hizkuntzak	
Informazio filologikoa	
Alfabetoa	latindar alfabetoa
Hizkuntza kodeak	
ISO 639-2	lus
ISO 639-3	lus
Ethnologue	lus (http://www.ethnologue.com/language/lus)
Glottolog	lush1249 (https://glottolog.org/resource/languoid/id/lush1249)
Wikipedia	lus (https://lus.wikipedia.org)

Eduki-taula

Historia

Mizo hizkuntza Sino-Tibetar hizkuntzaren Kuki-Chin adarrean oinarritzen da. Mizoren klanetan hanbat dialekto egon dira, horietatik Lusei dialektoa komunena izan zen, Mizo hizkuntzan eta Kuki pertsonen lingua francan bihurtu zena (Misiolari kristauen erabileragatik).

Beste hizkuntzekiko erlazioa

Sino-Tibetar familiaren beste hizkuntzekin erlazionatuta dago. Kukish hizkuntzarekin hainbat hitz komunean ditu.

Mizoa eta Sino-Tibetar hizkuntzak

Proto-Sino-Tibetar	Mizo hizkuntza	Hmar hizkuntza	Mandarin estadarra(Pīnyīn)	Txinatar ertain goztiarra	Antzinako mandarina	Idatzizko Tibetan	Idatzizko Burmese	Idatzizko Sgaw Karen	Bodo	Tripuri(Kokborok)	Meitei hizkuntrza	Trun
*tujH	tui	tui	水(shuǐ)	-	-	-	-	htee	døi	twi/tui	ishing	
*sĭj(H) (? / ś-)	thi	thi	死 (sǐ)	si'	sjid	shi-ba	se	thee	thøi	thwi/thui	shi	ɕi
*ghāH	khà	kha	苦 (kǔ)	kʰɔ'	khag	kha	khâ	khá	khá	Kwkha/Kha	kha	Kha(sa
*sĭŋ	thing	thingkung	-	sin	sjin	shing	sac	tháe	-	Bufang/Wafang		-
*miĕŋ	hming	hming	名 (míng)	mjiajŋ	mjing	ming	mung	mï	-	Bumung/mung	ming	muŋ
*paH	pa	pa	爸 (bà)	-	-	-	-	pa	afah	Afa/Bupha	ipa	-
*ŋāH	(pa-)nga	panga	五 (wǔ)	ŋɔ'	ngag	lnga	ŋ̣â	yëh	ba	Ba/Kaiba	manga	pəŋ-ŋà
*rŭk	(pa-)ruk	paruk	六 (liù)	luwk	ljəkw	drug	khrok	xu	doh	-	taruk	khlu
*nă-	nang	nang	汝 (rǔ)	-	-	-	-	na	nøng	nung/nwng	nang	nǎ
*nĭj	ni	ni/sun/nisa	日 (rì)	-	-	-	-	mu ni/mu	shan	Sal		nì
*druaŋ	chhung (inside)	sung/sungtieng	中(zhōng) (middle)	ṭüŋ ṭǜŋ	truŋ truŋs	gźuŋ	ətwaŋh	khuh tha	-	-	manung	a3-tuŋ1 (middle
*tĭkʷ	tâwk (enough, sufficient)	huntawk	淑 (shú, shū, chù)	-	-	*sdug* (pretty, nice)	*thəuk* (be worth, have certain value; be lucky)	-	-	-		-
*[ph]ra	ṭha	ṭha	-	-	-	-	-	ghay	-	Kaham/Chao	pha	-
*chēŋ (be blue, green)	hring (green)	hring	青 (qīng) (green)	chieŋ	shēŋ	-	-	-	-			
*ch[ē]t	sât	sat/chan/tan	切 (qiē, qiè)	chiet	shīt	zed	ćhać	-	-	tandi/Hradi		-

Mizoa eta Birmaniera

kun (Tolestu), *kam* (Erreka baten ertza), *kha* (mikatza), *sam* (Ilea), *mei* (Sua), *that* (Hil), *ni* (Eguzkia) *hnih* (Bi) *li* (Lau) *nga* (Bost).

Fonologia

Bokalak

Mizo hizkuntza zortzi tonu eta intonazio ditu bokal bakoitzeko: *a*, *aw*, *e*, *i* eta *u*. Tonu eta intonazio horietatik, lau tonu murriztua dute, eta beste laurak tonu luzeak. *O* bokala, guztiak tonu murriztuaz, amerikar ingelesak duen /oʊ/ diptongoaren ia soinu berdina du. Horrela irudikatu daitezke bokalak[3]:

	Aurrean	Zentrala	Atzean
Itxita	i [i], [ɨ], [iː]		u [u], [ʊ], [ʊː]
Erdi irekita	e [e], [ɛ], [ɛː]		aw [o], [ɔ], [ɔː]
Irekita	a [ʌ], [a], [ɑ], [ɑː], [ä]		

Diptongoak

***a*-rekin hasita**	***e*-rekin hasita**	***i*-rekin hasita**	***u*-rekin hasita**
ai (/aɪ̯/, /ɑːi/ or /ai/)	**ei** (/eɪ̯/, /ɛi/ or /ɛɪ̯/)	**ia** (/ɪə̯/ /ɪa/, /ja/ or /ɪa̯/)	**ua** (/u̯a/ or /ua̯/)
au (/aʊ̯/, /ɑːʊ̯/)	**eu** (/ɛu/, /eʊ/ or /eʊ̯/)	**iu** (/ɪʊ̯/ or /iw/)	**ui** (/ɥi/ or /ʔwi/)

Triptongoak

- **iai**, as in *iai*, *p**iai***
- **iau** as in ***riau*** ruau, ***tiau*** tuau etc.
- **uai**, as in **uai**, *z**uai***, ***tuai***, *v**uai***
- **uau**, as in riau *r**uau***, tiau ***tuau***, *s**uau*** *s**uau***

Kontsonanteak[4]

		Ezpainkari	Horzkari	Hobikari		Belar	Glotala
				zentrala	Albokoa		
Herskaria	Ahoskabe	p [p]	t [t]			k [k]	h [ʔ][1]
	Hasperen	ph pʰ]	th [tʰ]			kh [kʰ]	
	Ahostun	b [b]	d [d]				
Afrikaria	Ahoskabe			ch [t͡s]			
	Hasperen			chh [t͡sʰ], [tʃʰ]			
	Albokari			tl [t͡l]			
	Alboko hasperena			thl [t͡lʰ]			
	Flap			ṭ [t͡r]			
	Alboko flap			ṭh [t͡rʰ]			
Frikaria	Ahoskabe	f [f]	s [s]				h [h]
	Ahostun	v [v]	z [z]		l [l]		
Sudurkaria	Bakun	m [m]	n [n]			ng [ŋ]	
	Hasperen	hm [ʰm]	hn [ʰn]			ngh [ʰŋ]	
Urkari	Bakun			r [r]	l l		
	Hasperen			hr [ʰr]	hl [ʰl]		
	Glotalizatua (bakarrik bukaeran ateratzen da)			rh [rʔ]	lh [lʔ]		

Tonua

Mizoaren tonu desberdinak aldatu dezakete hitzen esanahia.

A bokalak izan dezaken zortzi tonuak eta intonazioak p-a-n-g letra sekuentzian ikusi daitezke:

- Tonu altu luzea: **páng**
- Tonu baxu luzea: **pàng**
- Tonu maximoa: **pâng**
- Tonu jaitsiera: **päng**
- Goranzko tonu motza: **pǎng**
- Beherazko tonu motza: **pȧng**
- Erdi tonu motza: **pang**
- Tonu baxu motza: **pạng**

Tonu motzak				Tonu luzeak			
Erdikoak	Igotzen	Jaisten	Baxuak	Maximoa	Altua	Jaisten	Baxua
a	(ǎ / ă) / ả	(ȧ / ã) / ą	ạ	â	á	ä	à
o	(ǒ / ŏ) / ỏ / (ó)		ọ / (ò)				
aw	(ǎw / ăw) / ảw	(ȧw / ãw) / ąw	ạw	âw	áw	äw	àw
u	(ǔ / ŭ) / ủ	(ů / ũ) / ų	ụ	û	ú	ü	ù
e	(ě / ĕ) / ẻ	(ė / ẽ) / ę	ẹ	ê	é	ë	è
i	(ǐ / ĭ) / ỉ	(ĩ) / į	ị	î	í	ï	ì

Gramatika

Mizoan unitate polisilabikan dauden banakako silabak beren banako esanahia dute. Hizkuntza monosilabikoa da, beste hitzak konposatuak dira.

Hitzen ordena

Mizoren hitz ordena Objektua-subjektua-aditza. Baina esaldiaren ordena aldatzen bada, Subjektu-aditza-objektu osatzen, ez da esanahia aldatzen eta ez da gaizki hartzen, baina bakarrik egoera batzuetan erabiltzen da.

Aditzak

Aditz jokoa

Aditz jokoa jakiteko begiratu behar da itxuragatik eta partikula batzuen eransketagatik.

- *ang* (etorkizuna)
- *tawh* (iragana eta iragan burutua)
- *mék* (denbora progresiboa, orainaldia eta iragana)
- *dáwn* (etorkizuna)
- *dáwn mék* (etorkizun hurbila)

Aditzen aldaketa

Mizoren aditzak gehienetan gerundioan erabiltzen dira. Aldaketa hau *tihdanglamna* deitzen da. Erabili daiteke iraganeko partizipioa.

Mizo aditza	Tihdanglam (aldatuta)	Esanahia
ziak	ziah	ziak – idatzi ziah – idazten, idatzita
tât	tah	tât – zorroztu tah – zorrozten, zorroztuta
mà	mâk	mà – dibortziatu mâk – dibortziatzen, dibortziatuta

Sustantiboak

Ez dago generorik subjektuentzat eta ez daude artikulurik. Atzizki batzuk daude sustantiboak eratzeko aditzekin eta adjektiboekin. Komunenak -na eta -zia atzizkiak dira.

-na atzizkia sustantiboak egiteko aditzekin eta adjektiboekin erabiltzen da. -zia atzizkia adjektiboak izendatzeko erabiltzen da.

Sustantiboen deklinazioa

Kasua	Desinence	Tonua (ahoskatzea)	Adibideak
Nominatiboa **Akusatiboa Genitiboa**	no change	- - -	1. tui 2. nula 3. hmangaihna
Ergatiboa	suffix *-in* for non-proper nouns, *'n* for proper nouns	short low pitch for *-in*	1. tui***in*** 2. nula***in*** 3. hmangaihna***in***
Instrumental		short high pitch on *-in*	
Lokatiboa	suffix *-ah*		1. tui**ah** 2. nula***ah*** 3. hmangaihna***ah***

Sustantiboen pluralizazioa

Sustantiboak pluralizatuta daude -te, -ho, -teho eta -hote atzizkien bitartez.

Izena	Plurala	Esanahia
mipa	mipa*te* mipa*ho*	mipa – gizona mipa*te*/mipa*ho* – gizonak
naupang	naupangte naupang*ho*	naupang – umea naupang*te*/*-ho* – umeak

Izenordain

Itxura

Izenordainak aske forman eta zikliko itxuran agertzen dira.

Forma askea	Forma zikliikoa
kei(*I*)	ka (*I*)
keimah (*I*)	
keini (*we*)	kan (*we*)
keimahni (*we*)	
nang(*you*, singular)	i (*you*, singular)
nangmah (*you*)	
nangni (*you*, plural)	in (*you*, plural)
nangmahni (*you*, plural)	
ani (*he*, *she*, *it*)	a (*he*, *she*, *it*)
amah (*he*, *she*, *it*)	
anni (*they*)	an (*they*)
anmahni (*they*)	

Forma askea nabarmentzeko erabiltzen da eta forma ziklikoarekin erabili behar da.

Itxura ziklikoa ere erabiltzen da izenordainaren forma genitiboaz.

Deklinabidea

	Izenordaina	Genitiboa	Akusatiboa	Ergatiboa
Forma ziklikoa	ka	ka	mi, min	keimahin=keima'n
	kan	kan	min	keimahni-in=keimahnin
	i	i	che	nangmahin=nangma'n
	in	in	che u	nangmahni-in=nangmahnin
	a	a	amah	amahin=ama'n
	an	an	anmahni	anmahni-in=anmahni'n
Itxura askea	kei	keima	keimah, keimah min	keimahin=keima'n
	keimah	keima	keimah, keimah min	keimahin=keima'n
	keini	keini	keini, keini min	keini-in=keini'n
	keimahni	keimahni	keimahni, keimahni min	keimahni-in=keimahni'n
	anni	anni	anni	anni'n
	anmahni	anmahni	anmahni	anmahni-in=anmahni'n

Adjektiboa

Adjektiboak deskribatzen duten sustantiboaren atzean doaz.

1.	naupang	fel	ume ona
	child	good	
2.	lehkhabu	chhiartlâk	Liburu atsegina
	book	readable	
3.	hmasawnna	chhenfâkawm	Garapen iraunkorra
	development	sustainable	

Ezekoak

Egiten da lo jartzen esaldiaren bukaeran.

Esaldia	Ezezkoa
Lala a lo kal *Lala etorri da*	Lala a lo kal *lo* *Lala ez da etorri*
Pathumin paruk a sem thei *Hiru ksei zatitzen du*	Pathumin paruk a sem thei *lo* *Hiruk ez du sei zatitzen*

Erreferentziak

Kanpo estekak

Autoritate kontrola	**Wikimedia proiektuak** · Datuak: Q36147 · **Identifikadoreak** · GND: 4265250-9 (https://d-nb.info/gnd/4265250-9) · LCCN: sh85078959 (https://id.loc.gov/authorities/sh85078959) · NDL: 00575640 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00575640) · AAT: 300388748 (https://www.getty.edu/vow/AATFullDisplay?find=&logic=AND&note=&subjectid=300388748)

1. ↑ «Mizo language, alphabet and pronunciation» (http://www.omniglot.com/writing/mizo.htm) *www.omniglot.com* . Noiz kontsultatua: 2019-02-19.
2. ↑ **(Ingelesez)** «Requests to include 38 languages in Constitution pending: Govt» (https://www.thehindu.com/news/national/Requests-to-include-38-languages-in-Constitution-pending-Govt/article16850895.ece) *The Hindu* 2009-12-01 ISSN 0971-751X (http://worldcat.org/issn/0971-751X) . Noiz kontsultatua: 2019-02-18.
3. ↑ «Mizo language explained» (https://everything.explained.today/Mizo_language/) *everything.explained.today* . Noiz kontsultatua: 2019-02-19.
4. ↑ «Mizo grammar explained» (http://everything.explained.today/Mizo_grammar/) *everything.explained.today* . Noiz kontsultatua: 2019-02-19.

- Português
- Русский
- ᱥᱟᱱᱛᱟᱲᱤ
- Svenska
- Kiswahili
- தமிழ்
- ไทย
- Tagalog
- Tiếng Việt
- მარგალური
- 中文

Aldatu loturak

 WIKIPEDIA Entziklopedia askea

Orriaren azken aldaketa: 14 abendua 2019, 20:11.